

Zalas, Katarzyna

Publiczna Szkoła Powszechna nr 21 w Częstochowie w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Prace Naukowe AJD. Pedagogika 21, 495-508

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katarzyna ZALAS

Publiczna Szkoła Powszechna nr 21 w Częstochowie w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Wolność, niepodległość, demokracja – to hasła, które podtrzymywały tożsamość narodową Polaków w okresie walki o ojczyznę. Atrybuty te w odrodzonym państwie polskim manifestować miały się jednolitością i upowszechnianiem oświaty. Dążenia do powszechności nauczania i przedstawiane projekty reform szkolnictwa wskazały, że przebudowa systemu edukacji wiązała się coraz częściej i coraz silniej z koniecznością przeprowadzenia zmian w funkcjonującym ówczesnie systemie politycznym, społecznym i gospodarczym. Nie ulega wątpliwości, że zorganizowanie demokratycznego i jednolitego ustroju szkolnego, bez interwencji w podstawowe założenia systemu polityki i gospodarki polskiego państwa, było niezwykle trudne.

Atmosfera gorących oczekiwań na demokratyczne rządy, wyzwolone państwo, upowszechnienie oświaty i kultury narodowej towarzyszyła także mieszkańcom Częstochowy w początkach XX wieku. Rzeczywistość jednak w Odrodzonej Polsce manifestowała się kryzysem gospodarczym, społecznym i kulturalnym, powstałymi na skutek działań wojennych. Te bowiem odcięły częstochowskie fabryki od rynków zbytu, powodując ich unieruchomienie¹, pozbawiając pracy zatrudnionych w nich mieszkańców, a tym samym potęgując ubóstwo i złe warunki socjalne rodzin. Bezrobocie, niekorzystna sytuacja bytowa mieszkańców, przy jednoczesnej silnej potrzebie krzewienia kultury narodowej spowodowały, iż społeczność częstochowska zaczęła dopatrywać się możliwości odbudowy siły miasta poprzez wychowanie młodego pokolenia w duchu państwa niepodległego – pokolenia wiary i optymizmu, krzewicieli kultury i wartości narodowych. Narzędziem do realizacji tych zamierzeń miała być oświata.

¹ E. Sitek, *Położenie ekonomiczne Częstochowy i jej mieszkańców w latach I wojny światowej*, „Ziemia Częstochowska”, t. 11, Katowice 1976, s. 168.

Stan oświaty w Częstochowie po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku nie napawał optymizmem, głównie z uwagi na fakt, iż do roku 1919 nie realizowano na terenie miasta obowiązku szkolnego². W roku 1919 wprowadzony został dekret, który zasięgiem obejmował całe państwo oraz zakładał, że każde dziecko znajdujące się w wieku obowiązku szkolnego ma prawo do uzyskania wykształcenia w zakresie szkoły powszechnej³. Na terenie województwa kieleckiego minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego postanowił wprowadzić w roku szkolnym 1923/1924 bezwzględny obowiązek szkolny dla wszystkich dzieci urodzonych w 1916 roku, czyli dzieci siedmioletnich. Ministerstwo pragnęło tym samym uczynić pierwszy krok do zaprowadzenia powszechnego nauczania, zgodnie z Dekretem z dnia 7 lutego 1919 roku, zatwierdzonym konstytucyjnie przez Sejm Ustawodawczy na posiedzeniu w dniu 22 lipca tego samego roku. W następnych latach szkolnych bezwzględnym obowiązkiem szkolnym obejmowane miały być kolejne roczniki dzieci, w celu umożliwienia w roku szkolnym 1929/1930 nauki wszystkim dzieciom znajdującym się w wieku obowiązku szkolnego⁴. Liczba szkół, zgodnie z założeniami dekretu, z kolei powinna być dostosowana do liczby uczniów w wieku obowiązku szkolnego, a więc znajdujących się między 7 a 14 rokiem życia⁵. W niepodległej Polsce szczególne starania państwa skupiały się zatem wokół odbudowy infrastruktury szkolnej oraz podniesienia poziomu szkolnictwa na wszystkich jego szczeblach, jak również upowszechnienia oświaty. Działania te stały się elementem manifestującym działalność częstochowskiego samorządu oświatowego, noszącego nazwę Rady Szkolnej Miejskiej, jak również działającej z jej ramienia opieki szkolnej, przypisanych do funkcjonujących ówczesznie placówek o charakterze oświatowym. Najistotniejszym ich zadaniem, z punktu widzenia systemu oświaty w odrodzonym mieście, było kontrolowanie bazy dydaktycznej oraz podejmowanie przez Radę ustawicznych zabiegów o poszerzenie sieci szkół funkcjonującej w mieście. Zabiegi te dotyczyły między innymi rozszerzenia liczby budynków i sal szkolnych poprzez wynajem, poprawę funkcjonujących już obiektów edukacyjnych poprzez gruntowne remonty i dodatkowe wyposażenie, jak również budowę nowych gmachów szkolnych – w tym całkowicie nowego budynku szkolnego na Stradomiu⁶.

² B. Snoch, *Z dziejów szkolnictwa w Częstochowie i rejonie częstochowskim w latach 1918–1990*, Częstochowa 1998, s. 71.

³ M. Pęcherski, B. Świątek, *Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917–1969*, Warszawa 1972, s. 118.

⁴ Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Urząd Wojewódzki Kielecki I (dalej: UWK I), sygn. 5917, k. 98.

⁵ M. Pęcherski, B. Świątek, dz. cyt., s. 118–122.

⁶ J. Mizgalski, *Częstochowski samorząd oświatowy w II Rzeczypospolitej*, „Almanach Częstochowy”, Częstochowa 1992, s. 41.

Historia dzielnicy Stradom

Nazwa dzielnicy pochodzi od nazwiska Krzysztofa Stradomskiego, podstarościca, wywodzącego się ze Stradomia pod Krakowem, stanowiącego obecnie jedną z dzielnic Krakowa⁷. Stradomski nabył 27 lipca 1593 roku od miasta Częstochowy wójtostwo w widłach dwóch rzek: Stradomki, zwanej wcześniej Rybną lub Żarnową, i Warty, w którego posiadaniu był do roku 1624⁸. Nazwę terenu, który znalazł się w jego posiadaniu, przeniósł z krakowskiego Stradomia przed rokiem 1601⁹. W 1624 roku właściciel majątku sprzedał ziemię Stanisławowi Czerwińskiemu, który, nie interesując się losami miejscowości, wyzbył się ich na rzecz Piotra Pawła Próchnickiego. Ostatecznie pod koniec XVIII wieku Stradom był własnością królewską. W roku 1791 w dzielnicy znajdowało się 26 domów, w których mieszkało 147 osób. Funkcjonował tam młyn, folwark i browar, natomiast w 1827 roku w 25 domach mieszkało już 285 osób¹⁰. Dzielnica Stradom niemal od początków swojego istnienia związana była również z przemysłem, który swój najpełniejszy rozkwit przeżywał w latach 1922–1936¹¹. Dopełnieniem rozwoju tego obszaru miało być posiadanie szkoły – nowoczesnego gmachu, w którym naukę pobierałyby dzieci w wieku obowiązku szkolnego.

Publiczna Szkoła Powszechna nr 21

Poczynania zmierzające ku budowie odpowiedniego gmachu szkolnego, który pomieściłby stale zwiększającą się liczbę dzieci w wieku obowiązku szkolnego, rozpoczęły się w 1924 roku. Wiosną Adolf Jaquessons przekazał ówczesnym mieszkańcom wsi Stary i Nowy Stradom parcelę o powierzchni 1052 m², jednakże z zastrzeżeniem, iż ziemia ta ma być przeznaczona pod budowę nowego budynku szkoły powszechnej. Pomysł i inicjatywę rozpoczęcia budowy szkoły powszechnej poparł sołtys jednej z wsi – Antoni Dębski, jak również większość mieszkańców obu miejscowości. W związku z tym na uroczystości oficjalnego przekazania ziemi pod budowę szkoły, która odbyła się 22 czerwca 1924 roku, przybyło 63 mieszkańców obu wsi. Biorąc pod uwagę fakt, iż zameldowanych ówczesnie w tych miejscowościach było 108 osób, uznać można, iż na uroczystości stawił się przynajmniej jeden z członków każdej rodziny. Data ta zatem uważana może być za początek działalności edukacyjnej szkoły nr 21, jednakże

⁷ S. Krakowski, *Stara Częstochowa*, Częstochowa 1948, s. 76–77.

⁸ B. Snoch, *Mała encyklopedia Częstochowy*, Częstochowa 2002, s. 164.

⁹ J. Łączewski, *Dzieje częstochowskiego Stradomia*, „Almanach Częstochowy”, Częstochowa 2007, s. 26.

¹⁰ I. Walczak, J. Otto, M. Rychter, A. Miśkiewicz, *Rys monograficzny wydany z okazji 85 rocznicy powstania Szkoły Podstawowej nr 21 w Częstochowie*, Częstochowa 2008, s. 5.

¹¹ Tamże, s. 6.

zajęcia dydaktyczne rozpoczęły się dopiero w październiku tego roku. Z uwagi na brak budynku szkolnego, zajęcia odbywały się w wynajmowanych od prywatnych nauczycieli budynkach i salach¹². Szkoła nr 21 w momencie swego powstania liczyła pięć klas¹³, zaś jej kierownikiem ustanowiono Stanisława Kapturę¹⁴.

Tabela 1. Dyrektorzy i kierownicy Szkoły Powszechnej nr 21

Lp.	Lata	Dyrektorzy i kierownicy Szkoły Powszechnej nr 21
1.	1924–1935	Stanisław Kaptur
2.	1935–1939	Stanisław Bator
3.	1939–1941	Eugeniusz Stasiecki

Źródło: I. Walczak, J. Otto, M. Rychter, A. Miśkiewicz, *Rys monograficzny wydany z okazji 85 rocznicy powstania Szkoły Podstawowej nr 21 w Częstochowie*, Częstochowa 2008, s. 54.

Rada Miasta Częstochowy, na podstawie ustawy o rozwoju miast, uchwaliła 2 lutego 1925 roku wywłaszczenie gruntu pod szkołę, który umiejscowiony był pomiędzy ulicami Stradomską i Nowokielecką. Ziemia ta stanowiła majątek sukcesorów Fuksa, Anny i Karola Bednarków, Anzorgo, Gruszczyńskiego i Zimnickiego¹⁵. W tym czasie szkoła prowadziła zajęcia w salach budynków prywatnych, udostępnianych z reguły za zbyt wysoką w stosunku do warunków kwotę, niespełniających jednak niejednokrotnie podstawowych standardów higienicznych i sanitarnych: „wynajmowane pomieszczenia były nieodpowiednie, niskie, ciasne i wilgotne, bez korytarzy i sal gimnastycznych”¹⁶. Szkoła prowadziła w owym czasie zajęcia w lokalach mieszczących się przy ulicy św. Józefa 45 oraz Głównej 76, jak również w baraku obok dworca PKP¹⁷.

Przyłączenie Stradomia do miasta Częstochowy

W 1927 roku rozpoczął się proces, mający na celu rozszerzenie granic Częstochowy. Z polecenia, jakie wydane zostało przez wojewodę kieleckiego 22 stycznia 1927 roku, do miasta włączone zostały obszary podmiejskie, do których zaliczały się: folwark Lisiniec, wieś Lisiniec Stary, wieś Kolonia Lisiniec Nowy, wieś Kamień, folwark Stradom, do którego z kolei należały: Kazimierzów, Józefów, Stradom Cegielnia, Koszary Stradom, farbiarnia Heiningera, huta szkła na Zaciszu. Ponadto, w skład administracyjny miasta weszły także: osada pokar-

¹² J. Łączewski, dz. cyt., s. 35.

¹³ I. Walczak, J. Otto, M. Rychter, A. Miśkiewicz, dz. cyt., s. 8.

¹⁴ J. Łączewski, dz. cyt., s. 35.

¹⁵ Archiwum Państwowe w Częstochowie, (dalej: APCz), Akta Miasta Częstochowy, (dalej: AMCz), sygn. 6046, k. 6.

¹⁶ I. Walczak, J. Otto, M. Rychter, A. Miśkiewicz, dz. cyt., s. 8.

¹⁷ J. Łączewski, dz. cyt., s. 36.

czemna Mirów, niektóre posiadłości Bleszna (Ostatni Grosz), Bór Kazimierzów, garbarnia Rotsztajna, Stradom Stary, Stradom Nowy (wsie), osada młyńska Stradom. Dnia 13 maja 1928 roku Rada Ministrów podjęła uchwałę o zmianie granic Częstochowy, włączając do niej tym samym obszar 784,62 ha gruntów¹⁸.

Zmiana granic administracyjnych miasta miała odzwierciedlenie w organizacji szkolnictwa powszechnego. W związku z przyłączeniem Stradomia do Częstochowy magistrat zmuszony był wynająć kolejne sale dla szkoły w tej dzielnicy, choć i tak liczba pomieszczeń nie była adekwatna do liczby dzieci w wieku obowiązku szkolnego, zamieszkujących w tych okolicach¹⁹. W 1931 roku dyrekcja Szkoły Powszechniej nr 21 przesłała do magistratu informację, w której podkreślała, iż niezapewniony jest wciąż dostęp wszystkich dzieci do edukacji, zaś za główną przyczynę problemu podała niewystarczającą liczbę miejsc w placówce. W szkole bowiem przewidziano 600 miejsc dla uczniów, podczas gdy zgłoszonych zostało 720²⁰. Wobec zaistniałej sytuacji miasto podjęło decyzję o wynajęciu kolejnych sal – jedno pomieszczenie na szkołę przy ulicy Poniatowskiej 76, której właścicielem był Paweł Podstawek²¹, jak również przy ulicy Piastowskiej 127, mieszczące się na pierwszym piętrze nieruchomości należącej do Agnieszki Kiemuś. W budynku tym znajdowały się „dwa pokoje wyposażone w dwa okna, dwa pokoje, w których znajdowało się jedno okno, pomieszczenie na węgiel, oddzielne toalety dla dzieci, jak również oddane do użytku szkolnego podwórze dla uczniów”²².

Tabela 2. Stan Szkoły Powszechniej nr 21 w roku szkolnym 1932/1933

Liczba nauczycieli	Ogólna liczba uczniów	Chłopcy	Dziewczęta	Wyznanie rzymskokatolickie	Wyznanie mojżeszowe
13	757	367	390	756	1

Źródło: I. Walczak, J. Otto, M. Rychter, A. Miśkiewicz, dz. cyt., s. 9.

W związku z tym, że szkoła znajdowała się w kilku oddalonych od siebie punktach, pilną sprawą wydawało się przystąpienie do tworzenia planów budowy nowego budynku szkolnego. W 1931 roku, w celu przyspieszenia budowy szkoły, zawiązało się stowarzyszenie pod nazwą „Komitet Budowy Szkoły Powszechniej nr 21 imienia Stanisława Konarskiego”²³.

¹⁸ Z. Grządziński, *Z problemów międzywojennej Częstochowy*, „Almanach Częstochowy”, Częstochowa 2000, s. 94–95.

¹⁹ APCz, AMCz, sygn. 7879, k. 237.

²⁰ J. Łączewski, dz. cyt., s. 36.

²¹ Tamże.

²² APCz, AMCz, sygn. 5682, k. 5.

²³ I. Walczak, J. Otto, M. Rychter, A. Miśkiewicz, dz. cyt., s. 9; J. Łączewski za datę utworzenia Komitetu podaje kwiecień 1935 r. – J. Łączewski, dz. cyt., s. 36.

Komitet Budowy Szkoły Powszechnej nr 21 imienia Stanisława Konarskiego

Zgodnie z dostępnym w Archiwum Państwowym w Częstochowie statutem stowarzyszenia, siedzibą oraz patronem jego działalności było miasto Częstochowa. Jedno z postanowień ogólnych statutu wskazywało, iż Komitet był osobą prawną, a więc mógł posiadać, nabywać oraz zbywać zarówno majątek ruchomy, jak i nieruchomy. Głównym celem działalności stowarzyszenia było „wybudowanie oraz urządzenie publicznej szkoły powszechnej w dzielnicy Stradom w Częstochowie oraz utrzymanie budynku i urządzeń w stanie potrzebnym do odbywania nauki”²⁴.

Członkiem tegoż stowarzyszenia, w myśl statutu, mogła być każda osoba fizyczna oraz osoba prawna. Członkowie dzieleni byli na trzy kategorie: członkowie zwyczajni – płacący składki oraz jednorazowe wpisowe, dożywotni – dokonujący jednorazowej wpłaty co najmniej 100 zł i niepodlegający innym opłatom, oraz członkowie honorowi, odznaczający się wybitnymi zasługami dla stowarzyszenia. Członkowie ci zobowiązani byli do ścisłego przestrzegania postanowień dokumentu i nieustannego przyczyniania się do rozwoju towarzystwa, poprzez zjednywanie nowych członków oraz poprzez własną pracę. W przypadku nieprzestrzegania ujętych w statucie postanowień, działań przynoszących szkodę Komitetowi, nieopłacaniu składek zarząd mógł podjąć decyzję o skreśleniu członka z listy²⁵.

W skład Komitetu Budowy Szkoły Powszechnej nr 21 imienia Stanisława Konarskiego weszło 19 osób z ulic: Wazów, Warneńczyka, Bema, Sabinowskiej, Jerozolimskiej, 1 Maja, Ciasnej, a także alei Wolności oraz św. Augustyna. Na czele Zarządu Komitetu stanął Mikołaj Opiłka z ul. Wazów 30, sekretarzem mianowano Kazimierza Szczygła z ul. św. Augustyna 12, natomiast skarbnikiem – Jana Zimniaka – ul. 1 Maja 52²⁶.

W ramach postanowień statutu stowarzyszenie mogło gromadzić fundusze, które tworzyły się między innymi z: wpisowego oraz składek uiszczanych przez członków Komitetu, ofiar, darowizn, zapisów i subwencji, jak również z dochodów pochodzących z nieruchomości czy organizowanych imprez: koncertów, widowisk, zabaw²⁷.

Z pisma Komitetu do Zarządu Miejskiego z dnia 2 stycznia 1936 roku wynika, że majątek jego w owym czasie składał się z: placu przy ulicy Piastowskiej o powierzchni 1250 m² ofiarowanego przez dyrekcję fabryki Peltzera, na którym przechowywane były materiały budowlane, placu przy ulicy Wazów oraz Sabi-

²⁴ APCz, AMCz, sygn. 5962, k. 60.

²⁵ Tamże, k. 60–61.

²⁶ J. Łączewski, dz. cyt., s. 36.

²⁷ APCz, AMCz, sygn. 5962, k. 61.

nowskiej o powierzchni 4500 m², podarowanego przez Częstochowskie Zakłady WYROBÓW Włókienniczych „Stradom”. Majątek stowarzyszenia zawierał również gotówkę w wysokości 984 zł 74 gr., które zebrane zostały ze składek od mieszkańców Stradomia. Stan majątkowy był wynikiem trzech lat działalności Komitetu, a więc z okresu od 22.11.1931 do maja 1934 roku²⁸.

Budowa szkoły powszechnej nie postępowała zgodnie z oczekiwaniami mieszkańców Stradomia, z uwagi na początkową niechęć ówczesnych władz miejskich do udzielania pomocy finansowej. Zdaniem magistratu, istniała niejasność w działalności Komitetu Budowy Szkoły Powszechnej nr 21 imienia Stanisława Konarskiego. Naczelnik Wydziału Oświaty i Kultury Urzędu Miasta – B. Stala, na podstawie licznej korespondencji z Komitetem, wystosował pismo do Inspektora Szkolnego, w którym stwierdził, iż „omawiany Komitet powstał nie w łonie Zarządu Miasta oraz że jego zamierzenia odbiegają od przyjętego przez nas planu budowy szkoły na Stradomiu”²⁹. Powstał więc spór kompetencyjny pomiędzy magistratem a Komitetem, który, zdaniem miasta, uniemożliwił mu pertraktacje z firmą Peltzerów, dotyczące przekazania w posiadanie miasta omawianej parceli. Stwierdzono ponadto, iż Komitet zbierał środki pieniężne na budowę szkoły, jednak nie przedstawił z owych zbiorów żadnych sprawozdań, czym zachwiał zaufanie społeczeństwa wobec swojej działalności³⁰. W odpowiedzi na zarzuty magistratu Komitet oznajmił, iż nie jest przekonany co do rzetelności planów budowy szkoły przez miasto oraz że „jest skłonny przekazać swój majątek Zarządowi Miejskiemu dopiero wówczas, o ile zauważy, że miasto rozpoczęło budowę omawianej szkoły”³¹.

Plany budowy szkoły powszechnej w dzielnicy Stradom popierało również Towarzystwo Przyjaciół Przedmieścia Stradom oraz Towarzystwo Przyjaciół Częstochowy – Koło Stradom, które powstało pod koniec 1934 roku. W tym samym roku w dzielnicy Stradom poświęcony został lokal Towarzystwa, umiejscowiony w domu państwa Niedzielskich na rogu ulic Piastowskiej i Poniatowskiego³². Wśród wiodących celów Koła było wybudowanie szkoły przy ulicy Sabinowskiej, jak również zagospodarowanie dzielnicy Stradom³³.

Rok 1936 to przełom dla szkoły na Stradomiu, gdyż budowę szkoły publicznej z rąk Komitetu ostatecznie przejęło miasto. Umożliwiło to zwrócenie się do Krakowskiego Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych o długoterminową, bezprocentową pożyczkę na ten cel, w kwocie 25 000 złotych³⁴. Wyciąg z protokołu nr 2 posiedzenia Rady Miejskiej w Częstochowie

²⁸ Tamże, k. 52.

²⁹ Tamże, k. 70.

³⁰ J. Łączewski, dz. cyt., s. 37.

³¹ APCz, AMCz, sygn. 5962, k. 57.

³² I. Walczak, J. Otto, M. Rychter, A. Miśkiewicz, dz. cyt., s. 9–10.

³³ J. Łączewski, dz. cyt., s. 37–38.

³⁴ APCz, AMCz, sygn. 5962, k. 27.

z dnia 26 lutego 1936 roku wskazuje, iż „pożyczkę powyższą Gmina m. Częstochowy zobowiązuje się spłacić w 20 równych ratach rocznych, płatnych w terminie do dnia 1 lipca każdego roku, poczynając od 1939 roku. W razie niespłacenia jednej z rat w ciągu roku od terminu płatności Gmina m. Częstochowy zobowiązuje się zwrócić całą sumę pożyczki, jaka zostanie do spłacenia wraz z odsetkami od nieziszczonych rat oraz ewentualne koszty sądowe. Spłatę pożyczki wraz z przypadającymi odsetkami Rada Miejska gwarantuje całym majątkiem nieruchomości i ruchomym Gminy oraz wszystkimi dochodami. Na pokrycie pożyczki przeznacza się sumy, jakie miasto zaoszczędzi na komornym za wynajem lokali szkolnych, przez uzyskanie własnego budynku szkolnego na Stradomiu. Rada Miejska postanawia, że pożyczka przyjęta będzie i użyteczna wyłącznie na budowę publicznej szkoły powszechnej na Stradomiu, że Gmina nie będzie wprowadzała do zatwierdzonych planów budowy samowolnych zmian oraz że wszelkie spory mogące wyniknąć z tytułu zaciągniętej pożyczki będą podlegać orzecznictwu sądów przedmiotowo właściwych, mających siedzibę w Krakowie. Do podjęcia pożyczki oraz załatwiania wszelkich formalności Rada Miejska upoważnia Zarząd Miejski w Częstochowie”³⁵.

W planowanym sfinansowaniu budowy szkoły publicznej miasto uzyskało również pomoc materialną i finansową od innych instytucji, funkcjonujących na terenie Częstochowy.

Tabela 3. Plan sfinansowania budowy Publicznej Szkoły Powszechnej nr 21 na Stradomiu

Lp.	Źródło finansowania	Kwota
1.	Pożyczka z Funduszu Pracy	53 000 zł
2.	Spodziewana pożyczka z Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych	25 000 zł
3.	Uzyskana w 1934 roku pożyczka z Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych	10 000 zł
4.	Spodziewana dotacja z T. Akc. „Stradom”	12 000 zł
Razem:		100 000 zł

Źródło: APCz, AMCz, sygn. 5962, k. 29.

Oczekując na oddanie do użytku budynku szkolnego, zajęcia dydaktyczne w roku 1936 odbywały się w lokalach prywatnych właścicieli. Na potrzeby szkoły wynajmowano dwie sale szkolne w domu pana W. Lesika przy ul. Poniatowskiego 45, pana T. Bogusławskiego przy ul. Zaciszańskiej 75, pana W. Polačka przy ul. Wazów 32, pani W. Klekot przy ul. Warneńczyka 45, pana F. Małasiewicza przy ul. Sabinowskiej 9³⁶.

³⁵ Tamże, k. 28.

³⁶ I. Walczak, J. Otto, M. Rychter, A. Miśkiewicz, dz. cyt., s. 10.

Pod lokal szkolny przy ul. Wazów 32 zajmowane były 3 pomieszczenia mieszkalne oraz szatnia, jednak szkoła korzystała także z podwórza. Właściciel budynku zwracał się wielokrotnie do władz miasta z prośbą o podwyższenie czynszu komornego z zajmowanego przez Zarząd Miejski lokalu na szkołę powszechną w jego domu, w związku z licznymi zniszczeniami dokonywanymi przez uczniów odbywających naukę w wyżej wymienionym budynku, które stwierdzone zostały podczas inspekcji i udokumentowane przez Miejską Komisję Techniczno-Budowlaną³⁷. Jednakże z powodu braku pokrycia budżetowego prośby te zostały załatwione odmownie³⁸. Przy ulicy Sabinowskiej szkoła dzierżawiła lokal składający się z izb od pana F. Małasiewicza³⁹, zaś umowa zawarta między prezydentem Częstochowy, działającym na rzecz i w imieniu gminy, a panią Klekot, będącą właścicielem nieruchomości przy ulicy Warnieńczyka 45 obejmowała najem lokalu parterowego składającego się z sal szkolnych oraz szatni. Na potrzeby szkoły umowa przewidywała także możliwość użytkowania podwórza i ogródka, dwóch toalet oraz piwnicy. Właściciel ponadto zobowiązany był do dostosowania sal do standardów szkolnych, a więc zapewnienia im odpowiedniego oświetlenia, higieny oraz odrębnych toalet dla chłopców i dziewcząt⁴⁰. Ogółem dla szkoły powszechnej nr 21 miasto wynajmowało siedem budynków szkolnych⁴¹, w których mieściło się 18 oddziałów szkolnych⁴².

W roku 1937 przystąpiono do realizacji budowy gmachu szkolnego, oddając budynek zadaszony, w stanie surowym⁴³. Inwestycja ta zakończona została całkowicie w roku 1938, zaś proces przenoszenia szkoły powszechnej do nowej siedziby, mieszczącej się przy ulicy Sabinowskiej 7/9, Zarząd Miejski rozpoczął w czerwcu tego roku⁴⁴. Szkoła rozpoczęła swą działalność dydaktyczną wraz z rozpoczęciem roku szkolnego, zapewniając miejsce do nauki 1000 uczniom w dwukondygnacyjnym budynku, wyposażonym w sale lekcyjne, pomocnicze oraz najnowsze urządzenia, których koszt całkowity wynosił 200 000 zł⁴⁵. Uroczystość poświęcenia szkoły nr 21 odbyła się w październiku 1938 roku, w tym samym dniu uroczystość obchodziła także szkoła nr 1. Dzięki wybudowaniu tych gmachów szkolnych ok 2000 dzieci znalazło dogodne warunki do nauki. Uroczyste nabożeństwo odbyło się na Jasnej Górze, które odprawił ks. pref. Popczyk. W nabożeństwie uczestniczyli przedstawiciele władz, wojska oraz szkol-

³⁷ APCz, AMCz, sygn. 5962, k. 10.

³⁸ Tamże, k. 9.

³⁹ Tamże, k. 20.

⁴⁰ Tamże, k. 48–50.

⁴¹ APCz, AMCz, sygn. 5971, k. 189.

⁴² Tamże, k. 248.

⁴³ *Budowa publicznych szkół powszechnych w 1937 r. w powiecie częstochowskim*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 18, s. 8.

⁴⁴ *Szkoły w nowych siedzibach*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 144, s. 7.

⁴⁵ *Z uroczystości poświęcenia szkół na Stradomiu i w Węglewicach*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 234, s. 4.

nictwa. Ze sztandarami przybyli uczniowie szkół wszystkich typów, pod opieką nauczycieli oraz rodziców. Po zakończeniu mszy świętej udano się do nowego gmachu szkoły nr 1 przy ulicy Chłopickiego 178, gdzie na boisku szkolnym ozdobionym flagami w barwach narodowych zebrały się delegacje szkół częstochowskich z dwudziestoma sztandarami, przedstawiciele władz: kurator okręgu szkolnego krakowskiego J. Stypiński, wizytator dr Skalski, starosta W. Rozmarynowski, prezydent J. Szczodrowski, inspektor szkolny P. Ormańczyk, jak również licznie zgromadzeni przedstawiciele innych instytucji i organizacji⁴⁶. Ze szkoły powszechnej nr 1 wszyscy zebrani udali się do szkoły nr 21, zwiedzając po drodze wystawę w budynku szkoły przy ulicy Narutowicza 29, która zorganizowana została przez Komitet Obwodowy Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych w ramach obchodu „Tygodnia Szkoły Powszechnej”. Wystawa zawierała modele szkół w obwodzie częstochowskim, w mieście i na wsi, zbudowanych przy finansowej pomocy tegoż Towarzystwa, mapy sieci szkolnej, wykresy, wydawnictwa propagandowe oraz wszelkie pomoce naukowe i dydaktyczne, których dostarczeniem do szkół powszechnych zajmowało się Towarzystwo. Po zwiedzeniu wystawy, której przewodniczył inspektor szkolny, Ormańczyk, odbyło się uroczyste poświęcenie dwupiętrowego budynku szkolnego na Stradomiu, w obecności kuratora, władz lokalnych oraz społeczności miejskich i uczniowskich. W czasie uroczystości przemówienia wygłosili: ks. wikary z parafii św. Rodziny, prezydent Szczodrowski oraz inspektor szkolny Ormańczyk. W wypowiedzi swojej inspektor szkolny przypisał szczególne znaczenie szkolnictwu powszechnemu, charakteryzując je jako jedną z form inwestycji państwowych, których kapitał zaowocuje dla przyszłych pokoleń. Przedstawiciele rodzicielstwa wyrazili wdzięczność nauczycielom za ich obywatelską wzorową pracę oraz Zarządowi Miejskiemu, który już w 1934 roku przyznał z Funduszu Pracy kapitał na budowę szkoły⁴⁷, Towarzystwu Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych za pomoc finansową na budowę i wyposażenie budynku szkolnego oraz fabryce „Stradom” za ofiarowanie placu pod budowę gmachu szkolnego⁴⁸.

Organizacja placówki

Szkoła Powszechna nr 21 nie stanowiła jedynie instytucji edukacyjnej dla swych społeczności: uczniowskiej, nauczycielskiej czy rodzicielskiej. Była to placówka stworzona dzięki staraniom zarówno pojedynczych ludzi, nauczycieli i rodziców, jak również inicjatorów kształcenia powszechnego, jednoczących się w komitety czy stowarzyszenia. Placówka, której przedstawicielem był kierow-

⁴⁶ *Częstochowa pozyskała dwie piękne szkoły*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 233, s. 4.

⁴⁷ *Na inwestycje miejskie*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 42, s. 4.

⁴⁸ *Z uroczystości poświęcenia...*, s. 4.

nik szkoły oraz komitet rodzicielski, w swych zadaniach nie tylko przewidywała zapewnienie powszechnego wykształcenia dzieciom i młodzieży kształcącej się, ale dokładała wiele starań, by uczniowie objęci zostali również działalnością wychowawczą, społeczną, opiekuńczą i kulturalną.

Wychowanie oraz kształcenie w szkole nie leżało w gestii tylko nauczycieli, ale część tychże działań podejmowana była przez bibliotekę szkolną, która powstała z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół m. Częstochowy – oddział Stradom. Przeznaczona była nie tylko dla uczniów szkoły powszechnej, ale również stanowiła bibliotekę ogólnodostępną. Wraz z jej uruchomieniem szkoła i Towarzystwo podjęły starania uwieńczone zaopatrzeniem zbiorów biblioteki w wiele dzieł znanych i cenionych polskich pisarzy, a w tym Sienkiewicza, Żeromskiego, Nałkowskiej, Struga czy Dąbrowskiej⁴⁹.

Działalność społeczna i opiekuńcza realizowana przez szkołę przejawiała się w organizowaniu akcji mających na celu wspomaganie uczniów, głównie wywodzących się z najuboższych rodzin, w tym rodzin bezrobotnych. Z ramienia szkoły, przy uwzględnieniu funduszy pochodzących z zarządu miejskiego, komitetu rodzicielskiego, kierowników szkół oraz osób prywatnych, prowadzona była akcja dożywiania ubogich dzieci i młodzieży szkolnej. Uczniowie ci w szkołach otrzymywali ciepły posiłek w postaci zupy z określoną porcją chleba lub zamiennie ciepłe mleko lub kawę. Akcja dożywiania kończyć miała się wraz z zakończeniem roku szkolnego⁵⁰. Liczne okazje do wspomagania uczniów niezamożnych stanowiły uroczystości szkolne, organizowane podczas świąt kościelnych. Staraniem kierownika szkoły oraz komitetu rodzicielskiego organizowane były tak zwane choinki, czyli spotkania podczas świąt bożonarodzeniowych. Świątowanu towarzyszyła ciepła atmosfera, która była efektem uroku pięknie przystrojonego drzewka, zorganizowanego staraniem szkoły. Uroczystość świąteczna szczególnie znaczenie miała dla dzieci z najuboższych rodzin, które liczyć mogły na ciepły posiłek przygotowany przez komitet rodzicielski, oraz łakocie, które zapewnili uczniowie ze szkół wyższych stopni. Uczniowie młodszy i starsi przełamywali się opłatkiem, składając sobie serdeczne życzenia. Podczas uroczystości przekazana została najbardziej potrzebującym odzież: bielizna, pończochy, ciepłe swetry, obuwie, ofiarowane przez dyrektorów innych szkół oraz zakupione z funduszy zgromadzonych przez komitet rodzicielski szkoły nr 21⁵¹.

Młodzież szkoły powszechnej uczestniczyła również w uroczystościach państwowych organizowanych przez miasto, w ten sposób szkoła propagowała wartości patriotyczne, społeczne oraz kulturalne. Pomimo ustanowienia przez władze oświatowe dni państwowych dniami wolnymi od zajęć dydaktycznych, uczniowie mieli obowiązek stawienia się w budynku szkoły, w celu wspólnego uczestnictwa w świątach państwowych. W ramach tych uroczystości organizo-

⁴⁹ *Uruchomienie Biblioteki na Stradomiu*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 278, s. 6.

⁵⁰ *Akcja dożywiania ubogiej dziatwy szkolnej*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 32, s. 3.

⁵¹ *Choinka w szkole nr 21 na Stradomiu*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 7, s. 3.

wane były między innymi obchody imienin prezydenta Rzeczypospolitej, w których udział brali uczniowie wszystkich typów szkół. Uroczysta msza święta dla władz wojskowych i samorządowych, licznych miejscowych organizacji oraz społeczeństwa częstochowskiego odbywała się w bazylice na Jasnej Górze, natomiast w tej samej intencji uroczysta msza święta, przeznaczona dla dzieci wszystkich szkół powszechnych, odbywała się w katedrze. Młodzież uczniowska ze sztandarami reprezentującymi placówki szkolne w mieście gromadziła się w towarzystwie nauczycieli wszystkich szkół powszechnych, zaś budynki szkolne oraz domy mieszkalne udekorowane były flagami w barwach narodowych⁵².

Szkoła nr 21 w swej działalności uwzględniała wydarzenia istotne dla państwa polskiego, organizując akademie tematyczne, których jednym z celów było upamiętnienie tychże wydarzeń. Dla dzieci wszystkich szkół powszechnych miejskich zorganizowana została – wzorem uroczystości o zasięgu ogólnokrajowym – akademia z okazji 18 rocznicy odzyskania dostępu do morza. Uroczystość odbyła się w sali budynku „Ogniska Niepodległości”. Obchody rozpoczęte zostały przez orkiestrę wojskową, która wykonała utwór „Hymn Bałtyku”, jednakże głównym celem było przybliżenie uczniom szkół powszechnych dziejów morza i jego znaczenia dla państwa polskiego. Wartości estetycznych dopełniły deklamacje uczniów i uczennic szkół powszechnych oraz śpiewy chóralne⁵³.

Dla wzbogacenia życia codziennego w placówkach szkolnych dzieciom udostępniano możliwość uczestniczenia w seansach filmowych, których inicjatorem i organizatorem było Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych, zaś oficjalną zgodę na ich wyświetlanie wyraziło Ministerstwo Oświaty. Dzieci najuboższe mogły skorzystać z tych seansów całkowicie bezpłatnie⁵⁴. Dopełnieniem zajęć kulturalnych natomiast miały być wyjścia do Teatru Miejskiego, które zorganizował wydział oświaty i kultury przy Zarządzie Miejskim, proponując bilety w bardzo przystępnych cenach⁵⁵.

Szkoła Powszechna nr 21 kształtowała również poczucie przynależności religijnej, poprzez uczestnictwo dzieci i młodzieży uczniowskiej w uroczystościach kościelnych. Dni, w których przypadały święta religijne, podobnie do świąt państwowych, były dniami wolnymi od zajęć dydaktycznych, ustalonymi odgórnie przez władze kuratorskie. Jednym z takich świąt, w którego obrzędach dzieci szkół powszechnych miały obowiązek uczestniczyć, był Popielec. Dzieci pomimo dnia wolnego od nauki miały obowiązek stawić się w klasach szkolnych, by wspólnie udać się do kościoła i wziąć udział w organizowanym dla dzieci i młodzieży szkolnej nabożeństwie, podczas którego kapłani w imieniu Kościoła posypywali ich głowy popiołem⁵⁶.

⁵² *Uroczyste nabożeństwo w okazji imienin p. Prezydenta*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 26, s. 4.

⁵³ *Z akademii morskiej dla dzieci szkół powszechnych*, „Goniec Częstochowski” nr 36, s. 4.

⁵⁴ *W szkołach organizowane będą tanie seanse filmowe*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 220, s. 7.

⁵⁵ *Tanie przedstawienia dla młodzieży szkolnej*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 225, s. 7.

⁵⁶ *Popielec w szkołach*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 30, s. 3.; *Popielec w szkołach*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 49, s. 4.

Nabożeństwa dla szkół powszechnych organizowane były również z okazji rozpoczęcia i zakończenia roku szkolnego. Odbywały się one na ogół przed szczytem Jasnej Góry, jeśli warunki pogodowe były sprzyjające, zaś uczestniczyła w nich społeczność uczniowska szkół powszechnych oraz średnich, pod opieką nauczycieli oraz wychowawców. W nabożeństwie wraz ze swymi dziećmi uczestniczyli także rodzice, w tym przedstawiciele komitetów rodzicielskich. Uczniowie, przybyli ze sztandarami wszystkich szkół funkcjonujących w mieście, brali czynny udział w nabożeństwie, odśpiewując pieśni religijne, w tym „Bogurodnicę” oraz „Boże coś Polskę”. Po skończonym nabożeństwie uczniowie powracali do swych szkół, gdzie w sposób uroczysty nauczyciele wręczali im świadectwa szkolne⁵⁷.

Szkoła nr 21, wzbogacając swą działalność oświatową, upowszechniała wycieczki szkolne jako formę działań edukacyjno-turystycznych. Wyjazdy te organizowane były w szczególności dla klas siódmych szkół powszechnych. Uczniowie mieli możliwość poznania i zwiedzenia między innymi Warszawy na dwudniowej wycieczce, pod opieką nauczycieli szkolnych oraz rodziców będących członkami komitetu rodzicielskiego. Inicjatorem wycieczki był Związek Propagandy Turystyki przy Zarządzie Miejskim miasta Warszawy, zaś w programie uwzględniono między innymi złożenie kwiatów na grobie Nieznanego Żołnierza czy zwiedzenie muzeów i zabytków stolicy. Była to swoistego rodzaju nagroda dla dzieci klas siódmych, kończących edukację szkolną, za ich pilną naukę w okresie kształcenia powszechnego⁵⁸. Dopelnienie rozwoju intelektualnego stanowiły wycieczki szkolne piesze lub rowerowe, kładące nacisk na kulturę fizyczną młodego pokolenia. Zorganizowana staraniem szkół powszechnych została wycieczka na Zieloną Górę, przeznaczona także dla klas siódmych, nad którą patronat objął Związek Leśników. Czas młodzieży podczas takich wypadów wypełniony był grami, zabawami, pogadankami oraz występami chórów szkolnych, odbywającymi się na wolnym powietrzu, przy dźwiękach orkiestry miejscowego pułku piechoty. Było to miłe zdarzenie na zakończenie nauki klas siódmych w szkołach powszechnych⁵⁹.

Szkoła Powszechna nr 21 od początku swego istnienia, pomimo niesprzyjających warunków lokalowych oraz wieloletnich oczekiwań na ukończenie budowy nowego, funkcjonalnego gmachu szkolnego, spełniała istotną rolę w krzewieniu wartości państwowych – uświadamiając znaczenie tradycji narodowych, społecznych i jednocząc społeczność uczniowską ze społecznością miejską – oraz kulturalnych – zapewniając możliwość czynnego udziału w uroczystościach oraz ich współtworzenia, potęgując tym samym poczucie przynależności lokalnej. Jej działalność edukacyjną i wychowawczą przerwał wybuch II wojny świa-

⁵⁷ *Uroczyste nabożeństwo na zakończenie roku szkolnego*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 140, s. 4.

⁵⁸ *Wycieczka częstochowskich szkół powszechnych do Warszawy*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 112, s. 3.

⁵⁹ *Z wycieczki siódmych klas szkół powszechnych*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 132, s. 4.

towej, jednakże placówka ta funkcjonuje do dziś, mimo zmiany otaczającej rzeczywistości. Cele i zadania szkoły w dzisiejszych czasach pozostają wciąż te same, wzbogacone jedynie o nowe formy działań wychowawczych, społecznych, kulturowych czy rekreacyjnych, możliwych dzięki współczesnym osiągnięciom nauki i techniki.

Summary

Public School No. 21 in years 1924–1939

Public School No. 21 started its educational activities in 1924, at the time of its inception had five classes, managed by Stanisław Kapturek.

The school facility didn't have its own building, hence it was held several kilometers away. Due to the long waiting time for modern and functional building construction, school classes were held in rented from private owners rooms which didn't meet the hygienic – sanitary requirements, which should correspond to the school halls.

The construction of the school building acted too slowly in relation to the increasing number of children of compulsory school age.

In 1931, in order to accelerate the school construction, society formed a “Committee for the Construction Primary School No. 21, named for Stanisław Konarski”. With the financial participation of the Municipality of the Częstochowa city and the Society for Promoting the Construction of Common Public Schools, modern school building was opened for the school no 21 purposes in 1938.

Primary School No. 21 was not only an educational institution for their communities: students, teachers or parents. The school provided general education, educating children and young people, but has delivered also a lot of effort that students were also covered the activities of educational, social, and cultural caring.